
ПОЛІТОЛОГІЯ

Андрущенко Т. В.

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Аналізуються демократичні та гуманістичні засади здійснення громадської дипломатії, серед яких виокремлюються толерантність, відкритість, прозорість, довіра, діалог, компроміс, врахування інтересів всіх сторін тощо; підкреслюється її роль у пошуках консенсусу та досягнення міжнародної злагоди.

Ключові поняття: людина, культура, цивілізація, громадянське суспільство, дипломатія.

Громадянська (народна) дипломатія передбачає певні ціннісні засади та принципи свого існування. О. Чувардинський звертає увагу на головні ознаки народної дипломатії, що визначають її як чесну, відверту та відкриту діяльність суб'єктів у міжнародному просторі. Під відвертістю політики народної дипломатії, на його думку, слід розуміти таку діяльність, що не приховує негативних помислів і прагнень у вирішенні міжнародних проблем та суперечностей міжнародного життя. Відкритість політики народної дипломатії припускає можливість залучення до обговорення та вирішення міжнародних проблем усіх зацікавлених суб'єктів громадянського суспільства. Здоровий глузд політики припускає розумний зміст діяльності акторів, що беруть участь у міжнародних відносинах і який не суперечить нормам міжнародного права, поважає суверенні права інших країн. Нарешті, чесність політики тлумачиться як моральна категорія, що відображає сумісність з поняттям честі та гідності безпосередніх учасників, що беруть участь у народно-дипломатичних стосунках. Отже, наведені ознаки народної дипломатії формують культуру, її внутрішній етос, притаманні їй "правила гри", найбільш ефективно забезпечують аксіологію (тобто осьову технологію) вирішення проблем міжнародного життя [1, 244-245].

Виходячи з функціональних можливостей, масштабів діяльності, географії, цілей і завдань, громадянська дипломатія підрозділяється на чотири рівні: міжнародний рівень, міждержавний рівень, внутрідержавний рівень і міжнародний міжрегіональний рівень. Крім того, громадянська дипломатія з точки зору джерела або ініціативи, що виходить, підрозділяється на таку, що виходить зверху, або “державну” громадянську дипломатію, коли ініціатором тих або інших акцій громадянської дипломатії є офіційні державні органи, і таку, що виходить знизу, або “дипломатію на рівні коріння трави”, коли ініціатива виходить від простих людей, що не мають жодного відношення до органів влади. На кожному рівні громадянська дипломатія, вирішуючи своє коло специфічних завдань і використовуючи свої методи і форми, зрештою прагне до досягнення загальної мети – збереження світу і розвитку дружби, взаєморозуміння і співпраці між різними народами [2, 13].

Для громадянської (народної) дипломатії характерними є специфічні методи та форми. Так, Н. Чеучев відзначає, що всім методам і засобам зняття соціальної напруженості народна дипломатія віддає перевагу діалогу і компромісам, тверезому і чесному врахуванню інтересів конфліктуючих сторін. Народившись в сивій старовині як інститут управління громадянським суспільством, вона виробила свої специфічні інструменти позитивної дії на конфліктуючі сторони і характер соціальних конфліктів, сформувала принципи, позначила свої відмітні особливості від офіційної дипломатії. Провідний і незмінний принцип народної дипломатії – заперечення насильства (воєн) в житті суспільства як шлях вирішення соціальних конфліктів. Народна дипломатія покликана сіяти в суспільстві упевненість в перемозі чистих і миролюбних ідеалів. Життя без воєн і грабежів, без зброї масового знищення людей. Вона проти соціального егоїзму, який часто веде до виховання ненависті, до створення образу ворога, там, де його немає, що часто приводить до воєн [3, 136].

Т. Медведєва під методом громадянської дипломатії розуміє спосіб, за допомогою якого вирішується те або інше конкретне завдання. Форми громадянської дипломатії – це зовнішні вирази її методів. Громадянські дипломати частину методів роботи запозичують з офіційної дипломатії. Наприклад, неофіційні візити, участь в конгресах і конференціях участь в роботі міжнародних організацій з правом дорадчого голосу, участь в узгодженні, підготовці і розробці документів і тому подібне. Проте внаслідок того, що громадянська дипломатія не зв'язана нормами міжнародного права, у неї є цілий арсенал додаткових методів, які впливають з її функціональних

можливостей. До числа основних Т. Медведєва відносить такі методи громадянської дипломатії, як акції протесту, акції підтримки (солідарності), пошук консенсусу, співпраця і інформаційно-просвітницька діяльність.

Акція протесту – дія або виступ з метою вираження незгоди або заперечення. Це один з найпоширеніших методів громадянської дипломатії, який застосовується у випадках, якщо дії офіційних структур йдуть врозрід з основними цілями громадянського суспільства. У громадянській дипломатії особливо активно цей спосіб застосовується при вирішенні політичних, гуманітарних і екологічних завдань.

Акція підтримки (солідарності) – дія або виступ з метою одностайного схвалення, активного співчуття діям або думкам. Акції протесту і підтримки (солідарності) мають свої форми. Актори громадянської дипломатії відповідно до законодавства своєї країни можуть відкрито виражати свій протест або виступати в захист тих або інших дій урядів в таких формах, як демонстрації, мітинги, пікети, політичні страйки, збір підписів під зверненнями.

Пошук консенсусу у громадянській дипломатії зараз є одним з основних методів досягнення згоди між протиборчими сторонами. Обмін думками, вироблення конструктивних пропозицій і рішень може проходити як на багатобічній основі, так і у сфері двосторонніх контактів. Пошук консенсусу має різні форми здійснення: суспільні форуми, конференції, “круглі столи”, приватні бесіди, дискусії у пресі, в Інтернеті, створення міжнародних тимчасових суспільних об'єднань для вирішення конкретних завдань.

Співпраця як один з основних методів громадянської дипломатії за своїми цілями і завданнями ділиться на політико-правову (співпраця в області сприяння вирішенню політичних завдань: миротворчих, проблем безпеки, роззброєння, політичній стабільності і так далі); економічне співробітництво; гуманітарну співпрацю; співпраця у сфері екології; науково-технічна співпрацю; співпрацю в області культури; співпрацю в області освіти; спортивна співпрацю; співпраця в області туризму тощо. Форми співпраці багатобічні і залежать від характеру співпраці, від конкретної області співпраці, а також від тих завдань, які вирішуються методом співпраці.

Нарешті, інформаційно-просвітницька діяльність є одним з важливих методів вирішення цілого ряду завдань, які ставить перед собою громадянська дипломатія. Наприклад, вона грає особливу роль у формуванні добросусідських стосунків, знятті “іміджу ворога”, зміцненні взаєморозуміння і взаємодовіри. Крім того, просвіта

необхідна при вирішенні ряду політичних, гуманітарних, екологічних, науково-технічних і культурно-просвітницьких завдань [4].

Незважаючи на активний розвиток громадянської дипломатії у світі, можна відмітити наявність певних **протиріч діяльності громадянської дипломатії. До головних з них належать наступні:**

– актори громадської дипломатії не мають зовнішнього суверенітету і тому не можуть виступати носіями зовнішньо-політичних ініціатив;

– діяльність таких акторів розглядається як додаткова (субсидіарно-консультативна), а не офіційно-легітимна дипломатична активність;

– громадянська дипломатія скеровується відповідними державними установами, відповідальними за офіційне представництво держави у міжнародних організаціях.

Отже, в першу чергу, суттєвим обмеженням у діяльності учасників громадянської дипломатії є відсутність зовнішнього суверенітету. Суперечливість становища акторів громадянської дипломатії також пов'язана з невизначеністю їх статусу у системі міжнародного права. Зокрема, С. Подшибякін зауважує, що в даний час в міжнародному праві немає норм, які офіційно б визнали міжнародну правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій, з іншого боку, відсутні норми, що заперечують здатність таких організацій бути суб'єктом міжнародного права і міжнародних відносин [5, 3].

За І. Білорус, хоча діяльність міжнародних неурядових організацій має об'єктивний вплив на позиції урядів держав, міжнародних організацій є складовою частиною міжнародних відносин, проте, і дотепер не сформувалося уніфікованого розуміння щодо місця й ролі неурядових організацій серед суб'єктів міжнародного права. Недержавна природа є основною перешкодою їх визнання як правовстановлюючих та правореалізуючих суб'єктів міжнародного права. Таке тлумачення обмежує коло суб'єктів міжнародного права утвореннями, що здатні створювати норми міжнародного права, але не враховує реальних тенденцій сучасності [6, 7].

В той же час така ситуація не влаштовує учасників громадянської дипломатії, зокрема міжнародні громадські організації, що у прагненні змінити своє становище вступають у боротьбу з іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Як зауважує з цього приводу О. Сорока, міжнародні неурядові організації, що являють собою, передусім, об'єднання приватних осіб, які не мають суверенітету, відіграють роль своєрідного світового громадянського суспільства. Цим пояснюється складність їхніх

відносин з державами та міждержавними інституціями. Їхня взаємодія – це постійна боротьба, в якій міжнародні неурядові організації прагнуть обернути ресурси держав і міжнародних структур на користь загальнолюдських універсалій: захисту і розвитку індивідуальних прав і свобод, особистої безпеки, збереження довкілля, поліпшення соціальних умов і т.д. [7].

Невизначеність та суперечливість положення акторів громадянської дипломатії породжує наступну проблему, а саме відсутність повноцінної легітимності їхньої діяльності.

Якщо громадянське суспільство як сукупність недержавних інституцій та відносин виконує роль опосередкованої ланки між вільною людиною й політико-владними структурами, то держава за своїм функціональним призначенням покликана ефективно протидіяти дезінтеграційним, кризовим тенденціям, адекватно реагувати на небезпеки внутрішнього й зовнішнього походження в контексті створення належних умов для повноцінної реалізації прав і свобод людини і громадянина, суспільних інтересів загалом. Виходячи з нагальної необхідності сталого демократичного розвитку сучасних суспільств, особливої актуальності набуває проблематика розвитку “третього сектору” – сектору соціально-політичного життя країни, в якому працюють неурядові громадські організації. На думку вітчизняних політологів, за такої ситуації держава поступово передає, а інститути громадянського суспільства, відповідно, перебирають на себе повноваження контролю над сферами соціальної життєдіяльності [8, 391].

Як відзначає Т. Зонова, легітимність дій ряду неурядових організацій може бути поставлена під сумнів, бо в основі цих дій відсутня явно виражена воля електорату. Звичайно, міжнародні неурядові організації можуть приймати на озброєння стратегію прямої дії, долаючи тим самим умови угод, що мають зобов’язуючий характер для суверенних держав. Проте саме тому їх діяльність часто потрапляє на протидію влади. У той же самий час міжнародні неурядові організації потребують контактів з урядами і міжурядовими організаціями як для здобуття політичної інформації, так і для додання більшої ваги своєму політичному курсу [9, 133].

В таких умовах учасники громадянської дипломатії мають працювати у тісній взаємодії з державними установами, що часто призводить до керування громадянською дипломатією з боку урядових структур, які використовують її в якості інструменту для досягнення власних завдань.

Як зауважує О. Сорока, на відміну від різних держав, неурядові

організації не можуть бути представлені на міжнародній арені як актори, котрі, як зазначав класик політичного реалізму Г. Моргентау, діють в сучасній світовій політиці в ім'я "інтересу, вираженого в термінах влади". Адже в рамках міжнародного публічного права неурядові організації не мають юридичного статусу, будучи інститутами, що підпорядковуються положенням міжнародного права, вони перебувають в залежності від законодавства держав, від їх режимів співробітництва та від міждержавних структур. Хоча однією з головних ознак неурядових організацій вважається їхня незалежність від державних структур та інтересів, значення цієї ознаки не можна абсолютизувати: як у внутрішній, так і в зовнішній політиці "теоретична чистота" цих організаційних утворень часто не витримує випробувань практикою їхнього функціонування [6].

Т. Кирєєва у взаєминах держави і неурядових організацій на сьогоднішній день бачить декілька проблемних зон: претензії неурядових організацій на роль глобальних акторів в системі міжнародних відносин, які по потужності можуть конкурувати з сучасними державами; спроби лідерів таких неурядових організацій стати значимими політичними фігурами, змагаючись з офіційними особами і інститутами політичної влади [7, 14].

На думку І. Білорус, сучасні неурядові організації використовуються урядами через обов'язкове співробітництво з міжурядовими організаціями, що перебувають під контролем держав. З іншого боку, ТНК все частіше використовують міжнародні неурядові організації як фактор лобіювання своїх інтересів перед СОТ. Наростає тенденція "зрощування" ТНК і міжнародних неурядових організацій через економічні інтереси. Поступово склалась картина специфічної та небезпечної, дискримінації окремих груп країн в СОТ. В цих умовах посилюється тенденція зростання впливу ТНК на неурядові організації [5, 13].

Взаємна потреба один в одному урядів і неурядових організацій, на думку Т. Зонової, породжує складні і суперечливі взаємини. Найбільш радикально налагоджені представники цих організацій вважають, ніби, встановлюючи тісні зв'язки з урядовими структурами, неурядові організації наражаються на небезпеку втратити обличчя. Наприклад, коли було висунуто пропозицію створити в рамках ООН форум громадянського суспільства, то деякі представники неурядових організацій виступили із заявою, що громадянське суспільство, що спонсорується державними інститутами, перестає бути громадянським, а неурядові організації перетворюються на проурядові комітети [9, 134].

Т. Медведєва також звертає увагу на взаємну потреба один в одному урядів і акторів громадянської дипломатії, що породжує складні і суперечливі взаємовідносини. З одного боку, громадянська дипломатія володіє величезними потенційними можливостями, і уряди часто вдаються до її послуг, в цьому випадку відбувається їх успішна співпраця. З іншого боку, самостійна діяльність акторів громадянської дипломатії іноді може стати серйозною проблемою для безпеки держави. Наприклад, коли її актори – неурядові організації, формально проголосивши своєю метою досягнення суспільних благ, вступають на дорогу гострої конфронтації з державою, намагаються втручатися в політичні процеси, отримуючи при цьому фінансову підтримку зарубіжних фахівців, або є своєрідним прикриттям діяльності бізнес-структур, кримінальних елементів, незаконних формувань тощо [10, 14-15].

О. Обрінська звертає увагу на те, що сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин та організаційно-функціональна специфіка неурядових організацій розширюють межі діяльності неурядових організацій та зумовлюють можливість їх включення до зовнішньополітичного механізму не тільки як суб'єкта, але й як інструмента з метою збільшення ефективності реалізації національних зовнішньополітичних інтересів. Неурядові організації також відіграють особливу роль у реалізації концепції соціальної геополітики, яка витискає класичну геополітику і метою якої є здійснення впливу на населення зарубіжних країн шляхом впровадження своєї точки зору й переконанням переваги своєї системи. Іншим аспектом, що привертає увагу дослідників до неурядових організацій, є активна політизація їх діяльності. “Кольорові революції” 2003-2005 рр. у Грузії, Україні та Киргизії, їх обговорення та оцінка світовою громадськістю пов'язали діяльність іноземних та міжнародних неурядових організацій із політичними трансформаціями у деяких країнах пострадянського простору. Таким чином, неурядові організації фактично виявилися включеними до світової політики як зовнішньополітичний інструмент [11, 3].

Конкретним прикладом використання міжнародних неурядових організацій в якості інструменту зовнішньої політики є події 2004 р. в Україні, зокрема діяльність громадянської кампанії “ПОРА”. Як пише В. Кулик, вмонтованість “ПОРИ” в міжнародну мережеву громадянську ініціативу, пов'язану зі всесвітнім рухом за демократію, давала можливість активістам цієї мережі отримувати широку підтримку на Заході, але разом з цим вона виконувала завдання в рамках інструменталістської концепції “обмеженого суверенітету”.

Іншими словами, “ПОРА” та інші громадянські кампанії діяли як агенти глобального громадянського суспільства, не лише в своїх інтересах, а й в інтересах США. Пізніше мережі сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України виступили як локомотив у прийнятті рішень, що забезпечували прискорений рух до членства в НАТО. Використання подібного роду “передових груп” дає змогу міжнародним мережам громадянських ініціатив брати участь у публічних дебатах під приводом турботи про суспільні інтереси українців. Ці “передові групи” впливають на суспільство й лобіюють вигідні іншим країнам зовнішньополітичні законопроекти [12, 71-72].

В. Розумюк, досліджуючи феномен антиглобалізму, відзначає, що антиглобалістський рух став ареною міждержавного протистояння, адже спецслужби й урядові структури багатьох країн (як розвинених, так і тих, що розвиваються) вже давно з успіхом використовують його у власних політичних і економічних інтересах. Сприймавши і творчо переосмисливши радянський (антивоєнні виступи 60 – 80-х рр.) та американський (рух за права людини і демократію 70 – 90-х рр.) досвід роботи з неурядовими організаціями, вони доволі результативно застосовують свій вплив на антиглобалістський рух і “обурену світову громадськість” для реалізації власних інтересів [13, 74].

Іншим прикладом впливу громадянської дипломатії на державну політику, який іноді може бути загрозою для національної безпеки, є діяльність таких акторів громадянської дипломатії, як організації національних меншин та діаспор. Як відзначає А. Уткін, в розвинених країнах, перш за все в США, відбувається своєрідне дроблення зовнішньополітичної стратегії між елітою і суспільством. Зокрема, це виражається в лобістській діяльності національних меншин. Так, американці польського походження доклали гігантські зусилля, щоб побачити Польщу в НАТО. Біженці з Куби формують антикастровську політику Вашингтона. Китайське лобі надає значний тиск на уряд у питаннях, що стосуються взаємин з КНР. Вірменська діаспора зайнята виробленням відповідної провірменської політики США. Взагалі, діаспори надають переконливі аргументи, аналітичні матеріали, висувають кандидатів для дипломатичних місій і навіть рекрутів в добровольчі сили. Діаспора надає величезну дію на американську політику відносно Греції і Туреччини, країн Закавказзі і Близького Сходу. Істотною була їх роль в дипломатичному визнанні Македонії, підтримці Хорватії, ухваленні рішення про введення санкцій проти Куби, санкцій відносно Південної Африки. Нащадки вихідців з Ірландії брали активну участь в розробку доріг вирішення конфлікту в Північній Ірландії. Інколи, як підкреслює А. Уткін, це йде врозріз із

загальнонаціональними інтересами США [14, 173].

I. Білорус загальною тенденцією сучасності вважає намагання світових, регіональних та національних організацій працювати безпосередньо через неурядові організації, оминаючи урядові адміністрації, у зв'язку з чим виникає питання щодо можливого негативного впливу іноземних неурядових організацій. Звідси виникає нагальна необхідність розробки міжнародно-правового інструмента, що регулює відповідальність міжнародних неурядових організацій та контролює прозорість їх дій. Кінцевою метою таких ініціатив має бути створення міжнародно-правового механізму регулювання діяльності міжнародних неурядових організацій, на підставі якого можна було б кваліфікувати і вирішувати можливі конфліктні ситуації, а також піддавати правовій оцінці адекватну або неадекватну етичну поведінку сучасних міжнародних неурядових організацій [15, 10].

Проте незважаючи на наявні суперечності, міжнародні громадські організації залишаються ключовим актором громадянської дипломатії. Розглянемо більш детально сутність міжнародних громадських організацій та їх роль у нівелюванні ціннісного розколу цивілізацій.

До міжнародних громадських (неурядових) організацій належать такі організації, які засновані не на підставі міждержавних домовленостей та діють не тільки у межах однієї держави. Це можуть бути професійні, спортивні, релігійні, екологічні, гуманітарні об'єднання. Вони функціонують відповідно до своїх установчих документів, але при цьому їх діяльність не спрямована на здобуття прибутку [16, 258].

Згідно Європейській конвенції про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій, що була прийнята у 1986 р., міжнародна неурядова організація повинна відповідати наступним вимогам: мати некомерційну суспільно-корисну мету міжнародного значення; бути заснованою документом, що регулюється внутрішнім законодавством держави-учасниці; здійснювати свою діяльність як мінімум на території двох держав-учасниць; мати зареєстрований офіс на території держави-учасниці а управлінські і контрольні органи – в цій або в іншій державі-учасниці.

II. Циганков відміну міжнародних неурядових організацій від міждержавних організацій, вбачає в тому, що це, як правило, нетериторіальні утворення, бо їх члени не є суверенними державами. Вони відповідають трьом критеріям: міжнародний характер складу і цілей; приватний характер засновництва; добровільний характер діяльності [17, 182].

За визначенням І. Малкіної, міжнародна неурядова організація – це

створена не на підставі міжурядової угоди, а на підставі засновницьких документів, зареєстрованих відповідно до національного законодавства однієї держави, форма об'єднання представників громадськості різних країн світу, об'єднаних єдиною внутрішньою метою, відповідною духу і принципам статуту ООН і нормам міжнародного права, що не переслідує в своїй діяльності здобуття прибутку і комерційних цілей та функціонує на території більш ніж двох держав [18, 7].

Є. Кузнєцова, зазначаючи, що сучасне міжнародне право так і не виробило єдиного загальновизнаного визначення неурядової організації, виділяє декілька критеріїв, яким такі організації повинні відповідати. По-перше, організація повинна мати некомерційний характер. Проте, формально некомерційні організації, об'єднуючі представників бізнесу, що лобюють комерційні інтереси, признаються як неурядові організації і Радою Європи, і ООН. По-друге, організація не повинна використовувати або пропагувати насильницькі методи. Відповідно, не признаються неурядовими організаціями визвольні рухи, воюючі або повсталі сторони і інші озброєні угруповання, навіть якщо їх дії легітимні по міжнародному праву. І нарешті, організація не повинна брати участь в політиці з метою досягнення влади. Даний критерій виключає з круга неурядових організацій всілякі політичні партії і опозиційні об'єднання. Проте міжнародні об'єднання політичних партій, таких, як Ліберальний інтернаціонал, Соціалістичний інтернаціонал, Міжнародний союз демократів, на загальну думку, є неурядовими організаціями. Таким чином, робить висновок Є. Кузнєцова, в першому наближенні неурядову організацію можна визначити як некомерційне, ненасильницьке об'єднання людей, що не має на меті досягнення влади [19].

Міжнародні громадські (неурядові) організації в їх сучасному вигляді виникли в Європі та Північній Америці. Передвісником їх створення міжнародних вважаються міжнародні багатосторонні зустрічі різних видів – конгреси, конференції тощо. У ХІХ ст. число конференцій, конгресів та інших міжнародних зустрічей різко збільшилося, а отже, зміцнилися міжнародні неурядові зв'язки. Оскільки зростав масштаб міжнародного співробітництва і міжнародних проблем, відбувалася подальша інституалізація міжнародних неурядових контактів. Першими міжнародними неурядовими організаціями у соціально-політичній галузі були, здебільшого, релігійні, професійні, просвітницькі, пацифістські і наукові. Організації створювалися як для самостійної діяльності, так і для здійснення впливу на уряди [20, 165-166].

Проте різке зростання ролі міжнародних громадських організацій спостерігається в останні десятиліття ХХ століття, що насамперед пов'язується з розширенням глобалізаційних процесів. Так, Л. Чернявська доводить, що основою концептуально-методологічного та теоретичного підходу до вивчення міжнародних неурядових організацій як суб'єктів світової політики в умовах глобалізації є, насамперед, теоретичні дослідження політичної глобалізації і спричинених нею змін у світовій політиці. Адже саме глобалізація зумовила переструктурування всього світового політичного простору, перехід політичної системи світу у якісно нову фазу свого розвитку, яка характеризується відходом від біполярної структури міжнародних відносин до постановки проблеми нового цілісного світового порядку – створення нових, глобальних за своєю природою децентралізованих інститутів. Досліджуючи провідні тенденції світової політики, зумовлені процесами глобалізації, Л. Чернявська визначає три основні тенденції, що вплинули на активізацію неурядових акторів: тенденція до розмивання кордонів між внутрішньою і зовнішньою політикою і економікою і поряд з цим – втрата державами монополії на роль вершителя долі міжнародної політики; розширення кола безпосередніх учасників політичних відносин; демократизація світового політичного процесу [21, 8].

Д. Урсін, погоджуючись з думкою про те, що зростання впливу неурядових організацій в міжнародних відносинах пов'язано із закінченням “холодної війни”, виокремлює й інші чинники такого зростання. По-перше, громадські організації є альтернативою урядам у вирішенні складних проблем (по суті, ці організації приватні, проте по цілях – публічні); по-друге, вони діють більш гласно (Інтернет, електронна пошта); і, по-третє, у фінансовому відношенні вони зміцнилися і стали працювати більш професійно [22, 4].

Н. Твердохлебов, відзначаючи той факт, що за останні десять років міжнародні неурядові організації заявили про себе як про нову потужну силу в системі сучасних міжнародних відносин та значною мірою потіснили таких традиційних суб'єктів як держави, міжнародні урядові організації і ТНК, пов'язує лавиноподібний процес зростання числа міжнародних громадських організацій з соціально економічними змінами в світі – розвалом соціалістичної системи, поширенням демократії в країнах, що розвиваються, технологічними нововведеннями і економічною інтеграцією. Все це створило сприятливий ґрунт для розвитку міжнародних неурядових організацій. Зокрема, глобалізація сама по собі загострила старі проблеми – забруднення середовища, права людини, захист прав споживачів і так

далі. Демократизація і технічний прогрес революціонізували способи об'єднання громадян для вираження свого протесту, особливо з розвитком Інтернету, який надав ідеальне середовище для координації дій раніше розрізнених національних утворень [23, 42-43].

У свою чергу Е. Ніколаєва в якості причин, які впливають на різке збільшення кількості міжнародних громадських організацій, називає: появу глобальних проблем; недостатні можливості окремих держав та міжнародних міжурядових організацій для вирішення нових міжнародних проблем; посилення демократичних процесів у сфері внутрішніх та міжнародних відносин; зростаюче бажання індивідів збільшити контроль за процесом прийняття рішень у питаннях, які торкаються їхніх життєвих інтересів (екологія, права людини, економічний та політичний розвиток); трансформації у сфері національних інтересів держав: рух від державних інтересів ("суверенітету") до загальнолюдських цінностей, таких, як права людини та захист оточуючого середовища; розширення можливостей транскордонних зв'язків та діяльності суспільства різних держав, можливостей технологічного прогресу [24, 4-5].

Прагнення вирішити глобальні проблеми, які зачіпають інтереси народів на всіх континентах, веде до формування світової гуманістичної свідомості. Як відзначає М. Чешков, до такої свідомості в першу чергу можна віднести так звану світову інтелігенцію, гуманітарну і наукову, і рухи – пацифістські, альтернативні, екологічні, які відтворюються і усвідомлюють себе в глобальному масштабі [25, 141].

В. Кулик особливий акцент робить на ролі мережевих структур глобального громадянського суспільства, які в останнє десятиліття стають провідними гравцями міжнародного політичного процесу. Під міжнародними мережевими громадянськими ініціативами, на його думку, слід розуміти міжнародні неформальні мережі громадянської дії (сукупність інституалізованих неурядових організацій, спільнот та неформальних ініціатив), в яких відсутні внутрішні ієрархічні відносини, наявна кооперація ресурсів та, певною мірою, спільна ідеологізована мета. Прикладами міжнародних мережевих громадянських ініціатив є альтерглобалістський рух, рух проти кліматичних змін, рух за демократію, ряд експертних та фахових мереж з питань боротьби з бідністю тощо. Специфічною відмінністю міжнародних мережевих громадянських ініціатив від традиційних міжнародних неурядових організацій є відсутність єдиного органу управління та множинність центрів прийняття рішень. Водночас єдність міжнародних мережевих громадянських ініціатив забезпечено

ідеологічними конструктами та спільною конкретною метою. У середині осередків мережі можуть співіснувати найрізноманітніші способи управління: ієрархічні (як в армії або церкві), демократичні, аморфні (як у родині, де всі знають свої обов'язки й добровільно їх виконують), комбіновані й так далі [26, 70-71].

У своїй діяльності міжнародні громадські орієнтації використовують певні властиві саме їм методи досягнення власних цілей. Так, на думку П. Циганкова, основною “зброєю” неурядових організацій у сфері міжнародної політики є мобілізація міжнародної громадської думки, а методом досягнення цілей – чинення тиску на міжурядові організації (перш за все на ООН) і безпосередньо на ті або інші держави. Саме так діють, наприклад, Грінпіс, Міжнародна Амністія, Міжнародна Федерація з Прав Людини або Всесвітня Організація Боротьби проти Тортур. Тому неурядові організації подібного роду часто називають “міжнародними групами тиску” [12, 184-185].

Г. Тараненко відзначає, що вплив міжнародних неурядових організацій на міжнародні відносини, на політику окремих держав, на відміну від міжурядових організацій, як правило, не проявляється у прямій формі. Разом з тим не є поодинокими випадки, коли проекти, що розробляються соціально-політичними, науковими, медичними та іншими неурядовими організаціями, пізніше стають предметом міждержавного регулювання. Серед конкретних механізмів впливу міжнародних неурядових організацій на міжнародні політичні процеси Г. Тараненко називає, по-перше, зв'язок з міжнародними міжурядовими організаціями. По-друге, зростаюча активність у формуванні нових норм міжнародного права. По-третє, міжнародні неурядові організації реалізують свої цілі непрямим шляхом через вплив на громадську думку тієї чи іншої держави, яка, у свою чергу, чинить тиск на свій уряд при прийнятті ним зовнішньополітичних рішень [22, 167-169].

Міжнародні громадські організації в сучасних умовах володіють значним потенціалом, реалізація якого може сприяти подоланню ціннісного розколу цивілізації та ствердженню принципів гуманізму, демократії, дотримання прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Чувардинський О. Г.* Громадянське суспільство та ідея пріоритету загальнолюдських цінностей у світовій політиці // Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2007. – Вип. 33. – С. 244-255.

2. *Чеучев Н. Ш.* Народная дипломатия как средство разрешения социальных конфликтов / Н. Ш. Чеучев // Вестник Адыгейского государственного университета. – 2006. – № 1. – С. 136-139.
3. *Медведева Т. И.* Основные методы и формы гражданской дипломатии в современном политическом процессе / Т. И. Медведева // Власть. – 2007. – № 4. – С. 71-74.
4. *Подшибякин С. А.* Правовой статус международных неправительственных организаций : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.10. / С. А. Подшибякин – Москва, 2004. – 158 с.
5. *Білорус І. О.* Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації міжнародного економічного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / І. О. Білорус. – Х., 2005. – 21 с.
6. *Сорока О. М.* Взаємодія неурядових організацій і транснаціональних корпорацій з національною державою в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / О. М. Сорока. – К., 2008. – 16 с.
7. *Українська політична нація: генеза, стан, перспективи* / [редакція : В. С. Крисаченка]. – К. : НІСД, 2004. – 648 с.
8. *Розумюк В. М.* Феномен антиглобалізму: проекція світового громадянського суспільства чи глобальний політичний проект? / В. М. Розумюк // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2007. – Вип. 36 – С. 71-81.
9. *Зонова Т. В.* Современная модель дипломатии: истоки становления и перспективы развития. – М. : РОССПЭН, 2003. – 336 с.
10. *Медведева Т. И.* Гражданская (народная) дипломатия и ее роль в российско-японском политическом диалоге : автореф. дис. ... канд. полит. наук : спец. 23.00.04 / Т. И. Медведева. – М., 2007. – 24 с.
11. *Обрінська О. К.* Неурядові організації у зовнішньополітичному механізмі США : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / О. К. Обрінська. – Сімферополь, 2009. – 20 с.
12. *Кулик В. О.* Вплив міжнародних мережевих громадянських ініціатив на безпекову політику України / В. О. Кулик // Наукові записки НаУКМА. – 2009. – Том 95, Політичні науки. – С. 69-74.
13. *Трима К. А.* Особливості діяльності українських екологічних організацій в умовах глобалізації / К. А. Трима // Грані. – 2009. – № 6. – С. 147-151.
14. *Уткин А. И.* Мировой порядок XXI в. / А. И. Уткин – М. : Алгоритм, 2001. – 480с.
15. *Білорус І. О.* Правосуб'єктність міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації міжнародного економічного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / І. О. Білорус. – Х., 2005. – 21 с.
16. *Современные международные отношения и мировая политика : учебник* / А. В. Торкунов, И. Г. Тюлин, А. Ю. Мельвиль и др. – М. : Просвещение: МГИМО, 2004. – 991 с.

17. *Цыганков П. А.* Международные отношения : учебное пособие / П. А. Цыганков. – М. : Новая школа, 1996. – 320 с.
18. *Малкина И. Б.* Международные неправительственные организации в современном международном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / И. Б. Малкина. – Казань, 2001. – 194 с.
19. *Кузнецова Е. В.* Эволюция консультативного статуса международных неправительственных организаций при Экономическом и Социальном совете ООН / Е. В. Кузнецова [Электронный документ] // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2001 – № 3. – Режим доступа до журналу: http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=436&Itemid=52
20. *Тараненко Г. Г.* Міжнародні неурядові організації і процеси демократизації / Г. Г. Тараненко // Політологічний вісник. Зб-к наук. праць. – К. : ІНТАС, 2009. – Вип. 43. – С. 162-173.
21. *Чернявська Л. Н.* Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Л. Н. Чернявська. – К., 2007. – 20 с.
22. *Урсин Д. А.* Международные неправительственные организации и прогрессивное развитие международного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Д. А. Урсин. – Москва, 2000. – 176 с.
23. *Твердохлебов Н. И.* Международные неправительственные организации в системе современных международных отношений / Н. И. Твердохлебов // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 38. – С. 42-46.
24. *Николаева Э. Н.* Международно-правовые проблемы международных неправительственных организаций : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Э. Н. Николаева. – М., 2001. – 156 с.
25. *Чешков М. А.* Развивающийся мир и посттоталитарная Россия: Новые конфигурации мирового пространства / М. А. Чешков – М. : Наука, 1994. – 171 с.

Андрущенко Т. В. Ценностные принципы и методы осуществления гражданской дипломатии.

Анализируются демократические и гуманистические принципы осуществления общественной дипломатии, среди которых выделяются толерантность, открытость, прозрачность, доверие, диалог, компромисс, учет интересов всех сторон и тому подобное; подчеркивается ее роль в поисках консенсуса и достижения международного согласия.

Ключевые понятия: человек, культура, цивилизация, гражданское общество, дипломатия.

Andrushchenko T. V. Valued principles and methods of realization of civil diplomacy.

Democratic and humanism principles are analysed realizations of public diplomacy, which tolerance, openness, transparency, trust, dialog, compromise,

exude between, account of interests of all parties and others like that; her role is underlined in search of consensus and achievement of international consent.

Keywords: man, culture, civilization, civil society, diplomacy.

Бойчук М. А.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ОСНОВНИХ ІНСТИТУТІВ ДЕМОКРАТІЇ

У статті різні моделі демократичного розвитку розглядаються крізь реалії сучасних соціальних перетворень.

Ключові слова: демократія, демократизація, демократичний перехід, демократичний транзит.

Зв'язок влади та інститутів демократії постає особливим чином, якщо визначати "...його у тривимірності – тобто трансцендентальності, інтерсуб'єктивності та інтрасуб'єктивності, що тільки й дає змогу досягнути зміст влади у її повноті" [4, 62]. Для більш адекватного розуміння треба врахувати, що в основі демократично організованої влади закладено створення "просторів", звільнених від панування. Зокрема, ця інтенція реалізується у феномені публічної влади.

Мета статті – провести методологічний аналіз формування та розвитку основних інститутів демократії.

Звертаючись до інтелектуальної традиції від Аристотеля до Х. Арндт, можемо побачити, що коли основою владних відносин є воля, тоді маємо наступні три феномени.

1. Інтерсуб'єктивне відношення волевиявлень, коли йдеться про владарювання, слугуючи базовою моделлю для розуміння влади як панування має обмеження для такої редукції, оскільки панування заперечує принцип інтерсуб'єктивності. Той, хто панує, утверджує лише власну суб'єктивність, інші лише підпорядковані йому як частинки його самоствердження. Натомість, доки інтерсуб'єктивність зберігає своє значення, інший залишається неусувним суб'єктивізмом.

2. За природою волі як прояву самочинності ця передумова може мати лише трансцендентальний характер. І саме вона виступає інстанцією влади. Відтак феномен владарювання потребує розгляду не стосунків людей (волевиявлень), як це має місце в інтерсуб'єктивній ситуації, а об'єктивованого поля буття, яке позбавляє владу